

АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ ДИКИХ ТВАРИН У ЦИРКАХ ТА ДЕЛЬФІНАРІЯХ

CURRENT LEGAL ASPECTS OF THE PROHIBITION OF WILD ANIMALS' EXPLOITATION IN CIRCUSES AND DOLPHINARIUMS

Лозо О.В., к.ю.н.,
асистентка кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Нижник Н.О., студентка IV курсу господарсько-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена розгляду проблемних правових питань використання диких тварин у цирках та дельфінаріях, аналізу чинного національного та міжнародного законодавства у сфері захисту тварин. Використання диких тварин у таких закладах часто має наслідком порушення умов утримання тварин, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю та не несе ніякої користі для збереження їхніх популяцій. Отримання прибутку від використання диких тварин у видовищних заходах не може виправдовувати жорстокість та негуманне ставлення до них.

У статті проаналізовано останні зміни у законодавстві. Вони не торкнулися заборони на утримання та використання тварин у цирках та дельфінаріях. Проте була закріплена заборона на утримання певних видів диких тварин у деяких громадських закладах. Досліджено законопроекти, які у 2021 році були внесені на розгляд Верховної Ради, що передбачають заборону використання тварин у цирковій діяльності та заборону на утримання дельфінів, акул й інших морських тварин у неволі і напіввольних умовах, а також заборону будь-якого використання в шоу дельфінів та інших морських ссавців в дельфінаріях.

У чинному законодавстві встановлено, що для забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України необхідна протидія незаконному обігу та торгівлі об'єктами дикої фауни і флори, у тому числі введення заборони на використання диких тварин у цирках, а також у будь-якій іншій комерційній діяльності публічного характеру, крім стаціонарних зоопарків.

Україна як країна, яка взяла на себе міжнародні зобов'язання з охорони тварин, а також як правова держава, у якій діє принцип верховенства права, не може продовжувати свій розвиток без повного впровадження принципів гуманного ставлення до тварин та захисту тварин від жорстокого поводження. Законодавча заборона використання диких тварин у цирках та дельфінаріях є не лише підтриманням світових правових тенденцій, а й вимогою громадськості, яку неможливо ігнорувати.

Ключові слова: фауністичне законодавство, використання диких тварин у цирках, жорстоке поводження з тваринами, правовий захист диких тварин, заборона цирків, заборона дельфінаріїв.

The article is devoted to problematic legal issues of the use of wild animals in circuses and dolphinariums, analysis of current national and international legislation in the field of animal protection. The use of wild animals in such establishments often has the effect of disrupting the conditions of the animals, harming their health and is of no benefit to the conservation of their populations. Making a profit from the use of wild animals in entertainment activities cannot justify cruelty and inhumane treatment.

The article analyzes the latest changes in legislation. They did not touch on the ban on keeping and using animals in circuses and dolphinariums, however, a ban on keeping a certain list of wildlife species in some public institutions. The bills submitted to the Verkhovna Rada in 2021, which provide for a ban on the use of animals in circus activities and a ban on keeping dolphins, sharks and other marine mammals in captivity and semi-free conditions, as well as a ban on any use of dolphins and show programs, have been studied. other marine mammals in dolphinariums.

The current legislation stipulates that to ensure the sustainable development of Ukraine's natural resource potential, it is necessary to combat the illicit trafficking and trade in wildlife, including the introduction of a ban on the use of wild animals in circuses, as well as in any other commercial activity. nature, in addition to stationary zoos.

Ukraine, as a country with international obligations to protect animals and a state governed by the rule of law, cannot continue to develop without the full implementation of the principles of animal welfare and the protection of animals from cruelty. The need for a legal ban on the use of wild animals in circuses and dolphinariums is not only a support for global legal trends, but also a public demand that can no longer be ignored.

Key words: faunal legislation, the use of wild animals in circuses, animal cruelty, legal protection of wild animals, the ban on circuses, the ban on dolphinariums.

Тенденція щодо заборони використання диких тварин у цирках та дельфінаріях набула розповсюдження у всьому світі. У багатьох країнах така діяльність суттєво обмежена законами, а правопорушники притягаються до юридичної відповідальності. Таке використання тварин часто супроводжується порушенням умов їхнього утримання, передчасним відлученням дитинчат від матері в період вигодовування та піклування, недогодовуванням, заподіянням шкоди їхньому здоров'ю, що є жорстоким поводженням із тваринами, а також не несе ніякої користі для тварин і для збереження їхніх популяцій. Отримання прибутку від використання тварин не може виправдовувати жорстокість та негуманне ставлення до них. Актуальність дослідження полягає у тому, що в Україні на законодавчому рівні недостатньо врегульовано проблемні питання використання диких тварин у цирках та дельфінаріях.

У 2006 році Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (далі – Закон). Цей нормативно-правовий акт за часів незалежної України став першим кроком до приведення

нашого законодавства до європейських стандартів поводження із тваринами.

У 2021 році Верховною Радою були затвердженні зміни до Закону. Зміни набули чинності з 8 листопада 2021 року [1]. Зокрема, створюються нові обмеження та встановлюється відповідальність за їх порушення. Крім іншого, Закон доповнюється визначенням поняття «дельфінарій». Відповідно до абз. 10 ст. 1 Закону дельфінарій – це підприємство, установа, організація, до складу якої входить комплекс інженерно-технічних споруд і систем для утримання в умовах неволі морських ссавців, а також для організації видовищ за їх участю. Відсутність визначення у Законі породжувала подальші прогалини у законодавстві та ставала приводом для зловживання правом керівниками відповідних установ. Також Закон доповнюється такими визначеннями: каліцтво тварини – тілесне ушкодження, що призвело до втрати будь-якого органа або частини тіла тварини або до втрати фізіологічної функції органа тварини; тілесне ушкодження тварини – порушення анатомічної цілісності або фізіологічної функції органів

і тканин тіла тварини, що виникає внаслідок дії одного чи декількох зовнішніх ушкоджуючих чинників.

У ст. 25 Закону містяться правила поведінки з тваринами, які використовуються у видовищних заходах, у спорті, під час організації дозвілля, серед яких є заборона використання тварини у кориді, створення та діяльності пересувних звіринців, пересувних зоопарків та пересувних виставок диких тварин, а також діяльності дельфінаріїв, що не мають природної морської води. Статтю доповнено декількома частинами. Зокрема, ч. 12 забороняє жебракувати з тваринами, а також надавати фотопослуги з дикими тваринами, крім зоопарків, цирків та дельфінаріїв.

На жаль, нові зміни не торкнулися заборони на утримання та використання тварин у цирках та дельфінаріях, хоча і внесли позитивні зміни щодо заборони утримання деяких видів диких тварин у закладах громадського харчування, нічних клубах, готелях, базах відпочинку, оздоровчих закладах, а також у квартирах, приватних будинках, на присадибних, дачних чи садових ділянках.

Слід зазначити, що у 50 країнах світу вже давно зроблений вибір на користь заборони розважальної діяльності з використанням тварин у цирках, оскільки таке використання може супроводжуватися не лише позбавленням їх волі, можливості розмножуватися та спілкуватися з іншими тваринами, а й неналежними умовами утримання. Це, безперечно, є порушенням принципів гуманного ставлення до тварин та захисту тварин від жорстокого поводження [2]. Наприклад, 14 грудня 2018 року у штаті Нью-Джерсі (США) був ухвалений закон, який забороняє циркам у своїх виставах використовувати диких і екзотичних тварин. У народі цей закон має назву «Закон Носі». Його так назвали на честь 36-річного африканського слона з артритом, який був змушений подорожувати країною, зокрема і в Нью-Джерсі, у складі циркової вистави [3].

У цирках тварин примушують виконувати неприродні для них трюки, які можуть бути небезпечними, до них застосовують жорстокі методи дресування. Щоб тварини були більш слухняними, власники цирку використовують транквілізатори для контролю їхньої поведінки. Крім того, існує загроза нападу на людей. Наприклад, у травні 2017 року в Білій Церкві бурий ведмідь хотів втекти з арени та побіг на глядачів. У мережу Інтернет виклали відео, де видно, що ведмідь просто тікав на свободу в інший бік від дресувальника [4].

Крім того, більшість циркових тварин була вилучена з їхнього природного середовища, що є втраатою для відповідних екосистем та завдає відтворенню видів таких тварин.

У Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» зазначається, що для забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України необхідна протидія незаконному обігу та торгівлі об'єктами дикої фауни і флори, у тому числі введення заборони використання диких тварин у цирках, а також у будь-якій іншій комерційній діяльності публічного характеру, крім стаціонарних зоопарків [5].

За останні декілька років у Верховній Раді було зареєстровано декілька законопроектів щодо обмеження або заборони використання тварин у цирковій діяльності. У 2018 році у Верховній Раді був зареєстрований проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування циркової діяльності», який передбачав внесення змін до законів України «Про захист тварин від жорстокого поводження» в частині заборони використання тварин у діяльності цирків, а також «Про культуру» в частині створення нових сучасних циркових програм за такими жанрами: акробатика, еквілібристика, жонглювання, пантоміма, клоунада, фокуси, ілюзіонізм тощо. Зазначений проект Закону мав сприяти залученню до виступів на українських манежах представників кращих зарубіжних шкіл [6]. Це мало призвести до вивільнення коштів, зекономлених на утриманні тварин, та надати можливість спрямувати такі кошти на розвиток циркових організацій, зміцнення та модернізацію мате-

ріально-технічної бази, вжиття маркетингових заходів щодо просування власного мистецького продукту з метою збереження стабільного доходу від проведення циркової діяльності. Проте зазначений проект не був підтриманий.

У 2021 був зареєстрований законопроект № 5409 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань захисту тварин від жорстокого поводження у розважальній діяльності». Відповідно до законопроекту передбачається повна заборона з 1 січня 2022 року використовувати тварин у циркових виставах та інших незаконних видовищних заходах із залученням тварин, у тому числі виставок тварин, що гастролюють. У законопроекті пропонується встановити заборону на такі видовищні заходи із залученням тварин, як контактний зоопарк, пересувний звіринець, бої тварин (собачі, півнячі тощо), нацькування тварин одна на одну, циркові виступи із залученням тварин (стаціонарний цирк, пересувний цирк, цирк на сцені, цирк-шапіто) [7].

Також законопроект пропонує дозволити тимчасове вилучення тварин співробітниками поліції за наявності ветеринарного свідоцтва, що підтверджує факт жорстокого поводження, в тому числі загрози життю і здоров'ю тварини. У законопроекті передбачається, що з 1 січня 2022 року власники, які не зможуть використовувати тварин у циркових виставах та інших незаконних видовищних заходах із залученням тварин, будуть зобов'язані забезпечити тваринам належні умови утримання.

Крім того, пропонується дозволити діяльність стаціонарних зоопарків, реабілітаційних центрів для диких тварин, в яких створені умови кожному виду відповідно до встановлених норм утримання диких тварин у неволі та напіввольних умовах, а також регіональних центрів порятунку і реабілітації диких тварин, але виключно з метою ознайомлення з біорізноманіттям нашої планети. Такий дозвіл не виключає демонстрації можливостей тварин до дресури та має на меті виховання гуманного ставлення до тварин.

Що стосується стану проходження законопроекту, то вже отримано позитивний висновок Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу, в якому вказано, що він не суперечить Угоді про асоціацію та праву Європейського Союзу. Наразі очікується його розгляд профільним комітетом.

У пояснювальній записці до законопроекту ініціатори влучно зазначають, що Україна як країна, яка взяла на себе міжнародні зобов'язання з охорони тварин, а також як правова держава, у якій діє принцип верховенства права, не може продовжувати свій розвиток без повного впровадження принципів гуманного ставлення до тварин та захисту тварин від жорстокого поводження [8].

До того ж у багатьох містах України через тиск громадськості органи місцевого самоврядування приймають локальні заборони на використання диких тварин у пересувних цирках. Наприклад, у Рішенні Київської ради від 05.07.2017 р. у Києві рекомендується забезпечити припинення розміщення заїжджих пересувних цирків-шапіто з тваринами, а також не надавати погодження на розміщення таких цирків. Таке рішення було прийняте з метою захисту від страждань і загибелі тварин внаслідок жорстокого поводження з ними, а також з огляду на численні звернення жителів Києва. Подібне рішення було прийняте Сумською міською радою 25.10.2017 р. [9].

Отже, можна стверджувати, що законодавча заборона або обмеження діяльності цирків, де використовуються тварини з розважальною метою, є не лише підтриманням світової тенденції захисту тварин, а й вимогою громадськості, яку неможливо ігнорувати. Варто зазначити, що власникам цирку необхідний час для пристосування до нових умов, адже в Україні циркова культура без тварин ще не має такого розвитку, щоб цирки могли функціонувати на тому ж рівні. Однак є можливість використання досвіду інших держав, де цирки залишаються відомими та успішними без залучення диких тварин, зачаровуючи глядачів майстерністю та старанністю акробатів.

Прикладом можуть слугувати відомі цирки Європи та світу, в яких тварини не залучаються до вистав та постанов. Зокрема, цирк «Оз» в Австралії, створений у 1978 році, є одним з перших цирків, які відмовилися від номерів з тваринами. «Оз» побудований за принципом універсальності артистів. Часто у постановці беруть участь 12 осіб, кожна з яких є і жонглером, і акробатом, і повітряним гімнастом, і клоуном. Двогодинний виступ проходить під живу музику і являє собою тематичний спектакль з елементами рок-н-ролу, театру і сатири [10].

Цікавий підхід застосовується у Німеччині, де розташована третина цирків, які залучають тварин. Проте в цирку «Ронкель» замість живих тварин використовують їхні голограми. Цей цирк існує вже понад 40 років. За понад два десятиліття до використання голограм він почав поступово зменшувати кількість тварин у своїх виставах [10].

Необхідно зазначити, що у Європейському Союзі все ж таки немає загальної заборони на використання тварин у цирках або в інших установах для розважальної діяльності. Відповідне регулювання залишили на розсуд держав-учасниць. Як показує практика, держави поступово відмовляються від залучення диких тварин до індустрії розваг [10].

Що стосується дельфінаріїв, то у світі все більше держав відмовляється від такого виду ув'язнення морських тварин. Зокрема, дельфінарії заборонила половина держав-членів Євросоюзу, в тому числі Австрія, Кіпр та Фінляндія. Відповідні заборони також діють у Великобританії, частині Сполучених Штатів Америки, Бразилії, Коста-Риці, Канаді, Австралії та Швейцарії. У деяких країнах дельфінарії взагалі ніколи не відкривалися, а будь-які спроби їх відкрити одразу зустрічали відчайдушний спротив громадськості (Хорватія, Польща, Чехія, Ірландія та ін.).

Недосконалість українського законодавства щодо утримання морських ссавців у неволі, у тому числі усіх китоподібних, призвела до того, що Україна є майже єдиною серед європейських держав, які сприяють жорсткому бізнесу, в який залучено морських ссавців. Це призводить до порушення Україною своїх міжнародних зобов'язань відповідно до Угоди про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану.

По-перше, в Україні необхідно запровадити систему ідентифікації дельфінів, які утримуються у неволі, та заборонити імпорт й експорт цих тварин. Частина дельфінів до українських дельфінаріїв потрапила шляхом вилову з Чорного моря, а частина була завезена з Японії. Також Україна стала експортером дельфінів до інших країн світу, попри те, що

українські дельфіни охороняються Червоною книгою, чинним законодавством і міжнародними угодами [11]. По-друге, наша держава має можливість відмовитись від дельфінаріїв взагалі шляхом внесення відповідних змін до законодавства та створення реабілітаційних центрів для морських ссавців, зокрема дельфінів, китів-білуг, морських котиків і моржів. Ці питання мають бути врегульовані у Порядку проведення реабілітації (реадаптації) морських ссавців.

У квітні 2021 року до ВР України був внесений проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту морських ссавців і чужорідних видів акул» № 5366. Пояснювальна записка до законопроекту вказує, що з квітня 2015 року в Україні заборонені дельфінарії, що не мають природної морської води, але контрольно за виконанням цієї заборони немає, тому приватні дельфінарії, не допускаючи контролюючі органи до перевірок, уникають оцінки якості води, що використовується в дельфінаріях, та умов утримання диких тварин. Автори законопроекту вважають, що єдиним рішенням в такій ситуації є повна заборона на утримання дельфінів, акул та інших морських тварин у неволі і напіввольних умовах, а також заборона будь-якого використання в шоу дельфінів та інших морських ссавців в дельфінаріях (океанаріумах). Окрім того, пропонується ввести заборону на фізичний контакт з дельфінами та іншими морськими ссавцями, а саме: на дельфінотерапію, дайвінг разом з морськими ссавцями, фото- і відеозйомку в безпосередньому контакті з морським ссавцем [12].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що в Україні поступово вносяться зміни у чинне законодавство та робляться кроки для наближення до світових стандартів захисту тварин від жорстокого поводження. Сподіваємося, що законопроекти № 5366 та № 5409 підтримають у Верховній Раді. Саме в цих нормативно-правових актах буде встановлена повна заборона на використання диких тварин у цирках, дельфінаріях та інших видовищних заходах. Вважаємо, що ці законопроекти є доволі вдалимими, тому вони зможуть якісно покращити ситуацію у цій сфері.

Україна як країна, яка взяла на себе міжнародні зобов'язання з охорони тварин, а також як правова держава, у якій діє принцип верховенства права, не може продовжувати свій розвиток без повного впровадження принципів гуманного ставлення до тварин та захисту тварин від жорстокого поводження. Законодавча заборона використання диких тварин у цирках та дельфінаріях є не лише підтриманням світових правових тенденцій, а й вимогою громадськості, яку неможливо ігнорувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text> (дата звернення: 19.10.2021).
2. Аналітична записка. Використання диких тварин в цирках. *Екологія. Право. Людина*. URL: <http://epl.org.ua/announces/analitychna-zapyska-vykorystannya-dykyh-tvaryn-v-tsyrkah/> (дата звернення: 19.10.2021).
3. Governor Murphy Signs “Nosey’s Law”, Outlawing the Use of Wild and Exotic Animals in Traveling Animal Acts URL: <https://nj.gov/governor/news/news/562018/approved/20181214b.shtml> (дата звернення: 18.10.2021).
4. Анна Біленька. Цирк без тварин: за що платимо, купуючи квиток? *Українська правда*. 28 грудня 2018 року. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/12/29/234953/> (дата звернення: 18.10.2021).
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 19.10.2021).
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування циркової діяльності : пояснювальна записка до проекту Закону України. URL: <https://mkp.gov.ua/files/pdf/%D0%BF%D0%BE%D1%8F%D1%81%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0.pdf> (дата звернення: 19.10.2021).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань захисту тварин від жорстокого поводження у розважальній діяльності : проект Закону від 19.04.2021 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=71740&pf35401=546425> (дата звернення: 18.10.2021).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань захисту тварин від жорстокого поводження у розважальній діяльності : пояснювальна записка до проекту Закону України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=71740&pf35401=546681> (дата звернення: 19.10.2021).
9. Про припинення розміщення заїжджих пересувних цирків-шапіто з тваринами на території м. Києва : Рішення Київської ради від 05.07.2017 р. URL: <https://kievvlav.com.ua/project/resources/attachments/29CSN5OL.pdf> (дата звернення: 19.10.2021).
10. Шість найвідоміших в світі цирків без тварин. *Нова осіма*. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/3686-shist-naividomishykh-v-sviti-tsyrviv-bez-tvaryn>.
11. Екологи вимагають заборонити в Україні дельфінарії. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2432398-ekologivimagaout-zaboroniti-v-ukraini-delfinariii.html>.
12. Картка законопроекту для списку літератури. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71638.